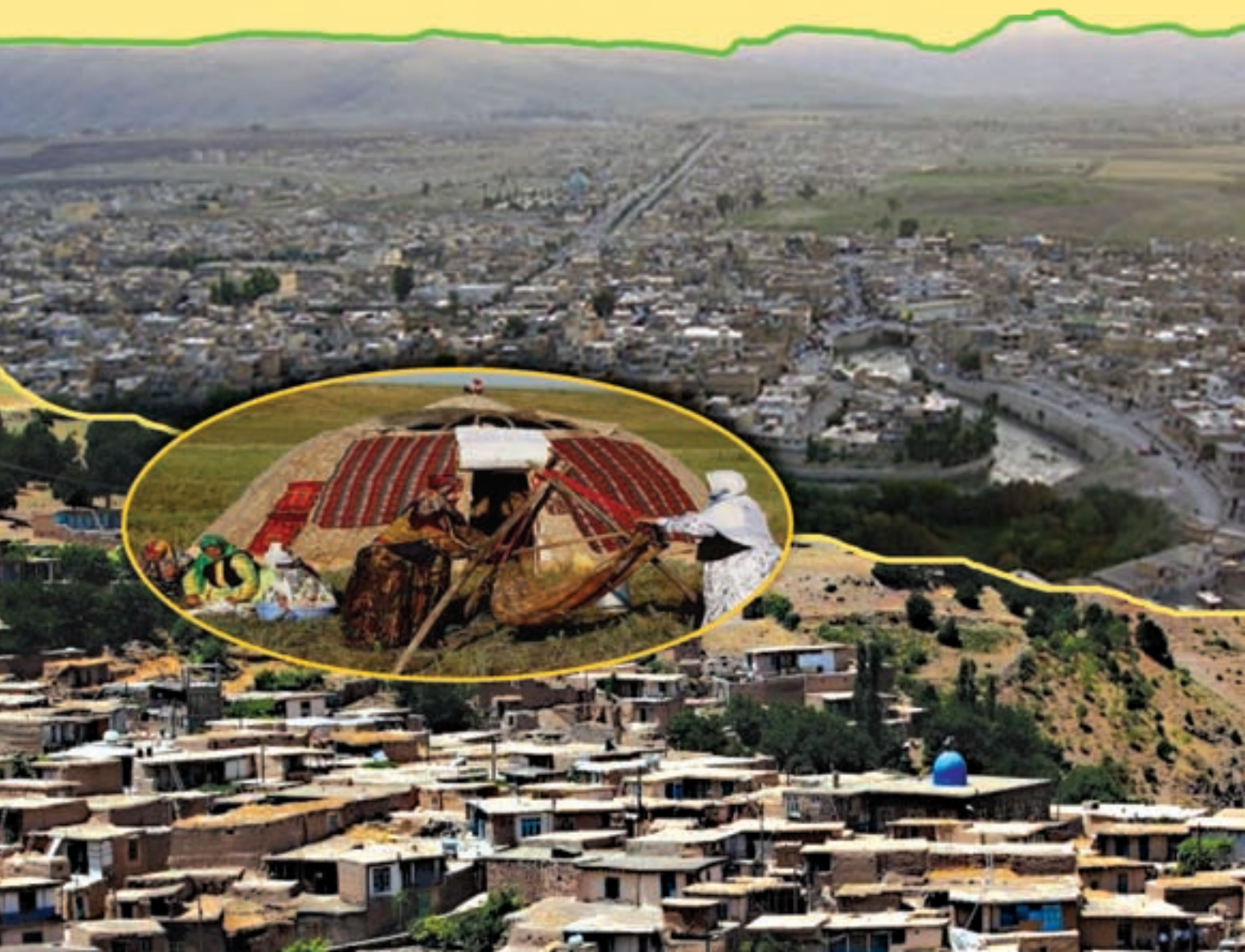

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان اردبیل

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

استان اردبیل در بهمن ماه سال ۱۳۷۲ از استان آذربایجان شرقی جدا و به استان مستقلی تبدیل شد که در واقع به عنوان اولین استان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و بیست و پنجمین استان کشور می‌باشد. این استان با ۱۷۹۵۳ کیلومتر مربع وسعت دارای ۱۰ شهرستان، ۲۱ شهر، ۲۵ بخش و ۶۶ دهستان است. در این درس با موقعیت جغرافیایی بخش‌ها و دهستان‌های استان آشنا می‌شوید. شکل و جدول ۱-۲ تقسیمات سیاسی استان را نشان می‌دهد.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان اردبیل

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان اردبیل (برای مطالعه)

شهر استان	مرکز شهر	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
اردبیل	اردبیل	مرکزی	اردبیل	ارشق شرقی	تقی دیزج	اردبیل
				بالخلو	شام اسبی	
				سردابه	خشکه رود	
				شرقی	نیار	
				غربی	ثمرین	
				کلخوران	کلخوران شیخ(کلخوران علیا)	
هیر	هیر	هیر	هیر	فولادلوی جنوبی	بوداللو	هیر
				فولادلوی شمالی	آزادلو بزرگ	
				هیر	هیر	
بیله سوار	بیله سوار	مرکزی	بیله سوار	انجیرلو	انجیرلو	بیله سوار
				گوگ تپه	گوگ تپه	
بیله سوار	بیله سوار	قشلاق دشت	جعفرآباد	قشلاق جنوبی	شورگل	جعفرآباد
				قشلاق شرقی	جعفرآباد	
پارس آباد	پارس آباد	مرکزی	پارس آباد	ساوالان	گوشلو	پارس آباد
				قشلاق شمالی	اسلام آباد قدیم	
پارس آباد	پارس آباد	اصلا ندوز	اصلا ندوز	اصلا ندوز	اصلا ندوز	اصلا ندوز
				قشلاق غربی	بوران علیا	
تازه کند	تازه کند	تازه کند	تازه کند	محمود آباد	محمودآباد طالقانی	تازه کند
				تازه کند	تازه کند قدیم	

سرعین	ورنیاب	آبگرم	سرعین	مرکزی	سرعین	سرعین
	آردیموسی	سبلان				
خلخال	خوجین	خانندیل شرقی	خلخال	مرکزی	خلخال	خلخال
	گراز	خانندیل غربی				
	لنبر	سنجد شرقی				
هشتجین	برندق	خورش رستم جنوبی	هشتجین	خورش رستم	خلخال	خلخال
	هشتجین	خورش رستم شمالی				
کلور	کرین	پلنگا	کلور	شاهرود	خلخال	خلخال
کلور	خلف لو	سنجد شمالی	گیوی	مرکزی	خلخال	خلخال
	گنجگاه	سنجد غربی				
گیوی	زرچ آباد	زرچ آباد	فیروزآباد	فیروز	خلخال	خلخال
	فیروزآباد	سنجد جنوبی				
گرمی	شکرآب	اجارود شمالی	گرمی	مرکزی	گرمی	گرمی
	دیزج	اجارود غربی				
	حمزه خانلو	اجارود مرکزی				
	آنی	آنی				
تازه کند انگوت	تازه کند انگوت	انگوت شرقی	تازه کند انگوت	انگوت	گرمی	گرمی
	قره آغاج پایین	انگوت غربی				
	قاسم آباد	پایین برزند				
	زهرآ	اجارود شرقی	زهرآ	موران	گرمی	گرمی
	آزادلو	آزادلو				

جغرافیای انسانی استان

مشکین شهر	عباس آباد پریخان	دشت	مشکین شهر	مرکزی	مشکین شهر	مشکین شهر		
	شعبان	شعبان						
	آلنی	مشکین شرقی						
	قصابه	مشکین غربی						
رضی	قوشه سفلی	ارشق شمالی	رضی	ارشق				
	رضی	ارشق مرکزی						
مرادلو	مرادلو	ارشق غربی	مرادلو	مرادلو				
	صلوات گنجوبه	صلوات یافت						
فخرآباد	فخرآباد	قره سو	لاهرود	مشکین شرقی				
لاهرود	لاهرود	لاهرود						
	نقدی علیا	نقدی						
نمین	دولت آباد	دولت آباد	نمین	مرکزی			نمین	نمین
	گرده	گرده						
	تنه کران	ویلکیج شمالی						
عنبران	عنبران	عنبران	عنبران	عنبران				
	میناباد	میناباد						
آبی بیگلو	حور	ویلکیج جنوبی	آبی بیگلو	ویلکیج				
	آبی بیگلو	ویلکیج مرکزی						
نیر	اسلام آباد	دورسو نخواجه	نیر	مرکزی				
	رضا قلی قشلاق	رضا قلی قشلاق						
کوراایم	کوراایم	یورتچی شرقی	کوراایم	کوراایم	نیر	نیر		
	قره شیران	یورتچی غربی						
	مهماندوست علیا	مهماندوست						

فعالیت ۱-۲

۱- بر اساس نقشه تقسیمات سیاسی استان، نام شهرستان، مرکز شهرستان، مرکز بخش محل زندگی خود را مشخص کنید.

۲- شهرستان‌های شمالی و جنوبی استان را در روی نقشه مشخص کرده و نام ببرید.

۳- استان اردبیل در چه سالی تأسیس شد و به‌عنوان چندمین استان کشور شناخته شد؟

درس هفتم جمعیت استان

پراکندگی جغرافیایی جمعیت

براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ جمعیت استان اردبیل ۱۲۲۸۱۵۵ نفر بوده است که از نظر پراکندگی جغرافیایی، ۵۸/۴۱ درصد جمعیت در نقاط شهری و ۳۶/۱۷ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته و بقیه غیرساکن بوده‌اند.

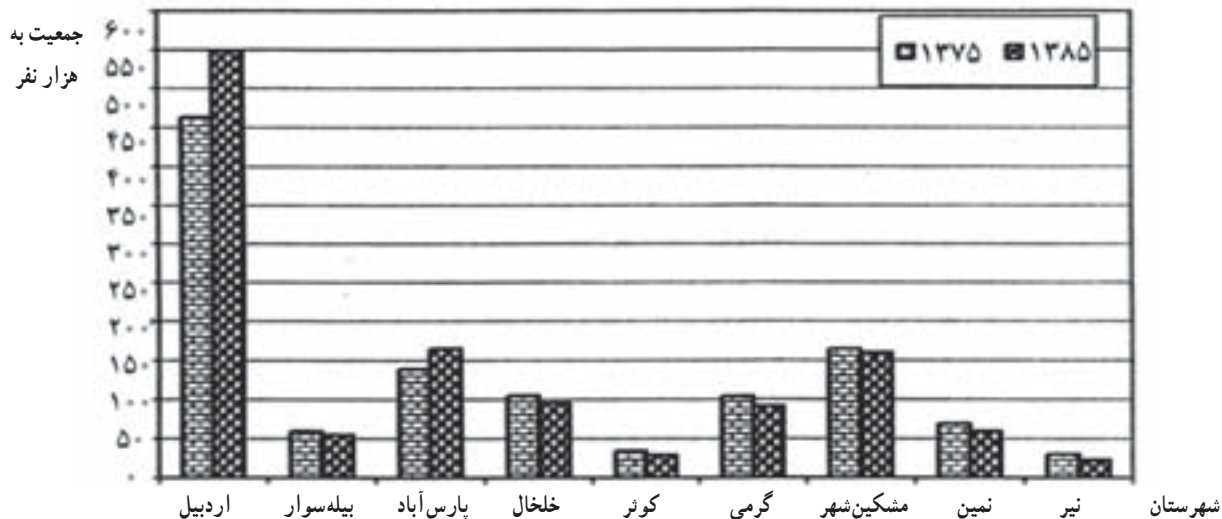
این استان با وسعتی معادل ۱/۱ درصد مساحت کشور، حدود ۲ درصد از جمعیت ایران را در خود جای داده است.

برای مطالعه

جدول ۲-۲- جمعیت شهرستان‌های استان اردبیل بر اساس سرشماری سراسری ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵

شهرستان	سال ۱۳۷۵	سال ۱۳۸۵
	تعداد جمعیت	تعداد جمعیت
اردبیل	۴۶۲۶۳۲	۵۴۸۸۳۲
بيله‌سوار	۵۹۵۸۴	۵۵۰۲۶
پارس‌آباد	۱۳۸۸۸۷	۱۶۵۴۷۷
خلخال	۱۰۴۴۴۶۰	۹۵۰۰۵
کوثر	۳۴۵۱۴	۲۸۷۲۱
گرمی	۱۰۴۰۶۴	۹۱۲۷۰
مشکین شهر	۱۶۴۰۰۷	۱۵۹۲۴۲
نمین	۶۹۳۴۹	۵۹۶۴۰
نیر	۳۰۵۱۴	۲۳۰۳۵
مجموع	۱۱۶۸۰۱۱	۱۲۲۵۳۴۸

شکل ۲-۲- روند تغییرات جمعیت استان به تفکیک شهرستان طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵

ویژگی‌های جمعیت استان

الف) تراکم نسبی جمعیت: تراکم جمعیت استان اردبیل ۶۹ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است که در مقایسه با تراکم جمعیت کل کشور (۴۲/۵ نفر در هر کیلومتر مربع) این استان را باید از مناطق پرجمعیت کشور به‌شمار آورد. شهرستان اردبیل پرجمعیت‌ترین و شهرستان نیر کم جمعیت‌ترین شهرستان‌های استان می‌باشند.

جدول ۲-۳- تراکم نسبی جمعیت در شهرستان‌های استان (نفر در کیلومتر مربع)

شهرستان	اردبیل	مشکین شهر	پارس آباد	خلخال	گرمی	نمین	بیله سوار	کوثر	نیر
سال									
۱۳۷۵	۱۸۳	۴۵	۸۹	۳۷	۶۰	۶۳	۳۰	۲۷	۲۰
۱۳۸۵	۲۲۰	۴۲	۱۱۹	۳۴	۴۴	۵۸	۳۱	۲۲	۱۹

ب) رشد جمعیت استان: طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ سالانه به‌طور میانگین حدود ۶۰/۱۴ نفر به جمعیت استان افزوده شده که میانگین رشد سالانه آن برابر با ۵/۰ درصد است. این میزان رشد در مقایسه با میانگین رشد سالانه جمعیت استان که در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ برابر با ۱/۲ درصد بوده در حدود ۷/۰ درصد کاهش یافته است.

فعالیت ۲-۲

- ۱- با توجه به نمودار شکل ۲-۲ چرا اکثر شهرستان‌های استان در سال ۱۳۸۵ با کاهش جمعیت روبه‌رو بودند؟
- ۲- دلایل افزایش جمعیت شهرستان اردبیل و شهرستان پارس آباد در سال ۱۳۸۵ را بررسی کنید.

برای مطالعه

جدول ۲-۴- جمعیت استان اردبیل و میانگین رشد سالانه آن طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵

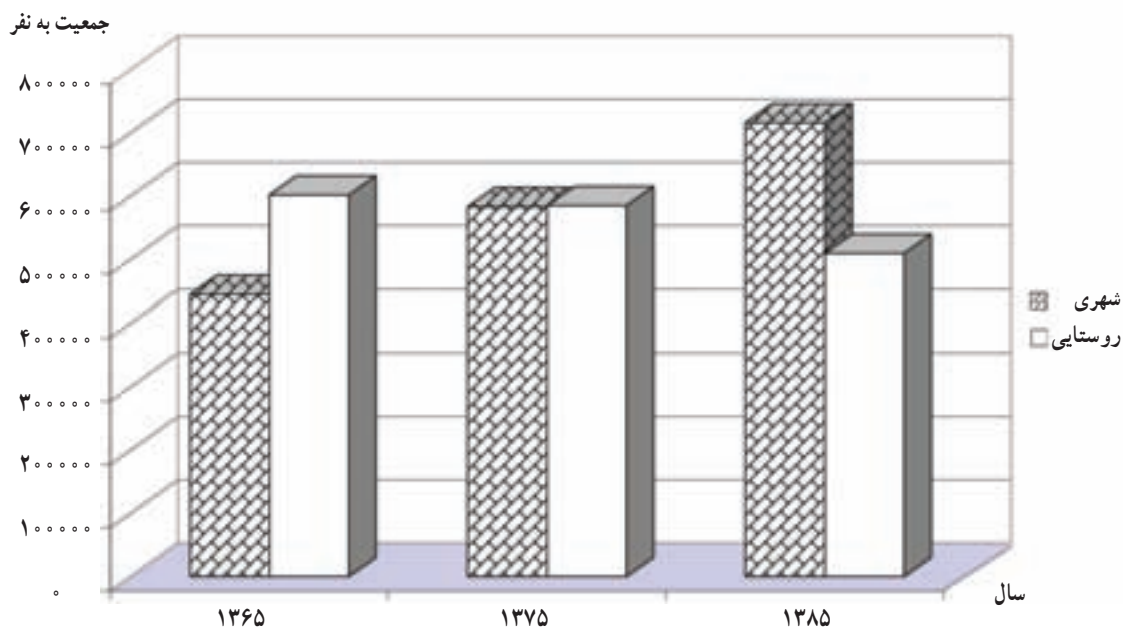
میانگین رشد سالانه		جمعیت	سال
درصد	دوره		
		۱۰۳۶۲۰۲ ۱۳۶۵
۱/۲۰	۱۳۶۵-۷۵	۱۱۶۸۰۱۱۱۳۷۵
۰/۵۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۲۲۸۱۵۵۱۳۸۵

جدول ۲-۵- جمعیت نقاط شهری استان اردبیل و میانگین رشد سالانه آن طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵

میانگین رشد سالانه		جمعیت	سال
درصد	دوره		
		۴۱۲۶۲۰ ۱۳۶۵
۲/۲۶	۱۳۶۵-۷۵	۵۶۸۴۴۸۱۳۷۵
۲/۳۳	۱۳۷۵-۸۵	۷۱۵۵۹۷۱۳۸۵

جدول ۲-۶- جمعیت نقاط روستایی استان اردبیل و میانگین رشد سالانه آن طی سال‌های ۸۵-۱۳۶۵

میانگین رشد سالانه		جمعیت	سال
درصد	دوره		
		۶۲۳۵۸۲ ۱۳۶۵
-/۲۹	۱۳۶۵-۷۵	۵۵۹۵۶۳۱۳۷۵
-۱/۵۶	۱۳۷۵-۸۵	۵۱۲۵۵۸۱۳۸۵

شکل ۲-۳- نمودار تغییرات جمعیت استان به تفکیک مناطق شهری و روستایی طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۸۵

فعالیت ۲-۳

۱- با توجه به نمودار شکل ۲-۳ روند تغییرات شهری و روستایی در سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ را نسبت به هم مقایسه کنید.

برای مطالعه

جدول ۲-۷- روند تغییرات جمعیت شهری و روستایی استان از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵

۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	شرح	
۱۲۲۵۳۴۸	۱۱۶۷۷۹۸	۱۰۴۶۲۳۷	استان	جمعیت (نفر)
۷۱۵۵۹۷	۵۸۳۰۰۲	۴۴۴۶۱۲	شهری	
۵۴۳۲۳۰	۵۸۴۷۹۶	۶۰۱۶۲۵	روستایی	

جغرافیای انسانی استان

۰/۵	۱/۲۰	—	استان	درصد نرخ رشد سالانه جمعیت نسبت به سال قبل
۲/۳۳	۳/۲۶	—	شهری	
-۱/۵۶	-۰/۳۹	—	روستایی	

پ) ترکیب جمعیت شهری و روستایی استان : با توجه به جدول ۷-۲ میزان شهرنشینی در این سال برابر با ۵۸/۴۱ درصد به دست می آید. مقایسه میزان شهرنشینی در این سال با سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۶۵ یک روند افزایشی را نشان می دهد که روندی طبیعی در جامعه طی نیم قرن اخیر بوده است. این میزان در سال ۱۳۷۵ برابر با ۴۸/۶۷ درصد است.

با توجه به جدول ۷-۲ میزان روستائینشی در این سال برابر با ۳۶/۱۷ درصد به دست می آید. مقایسه میزان روستائینشی در این سال با سال های ۱۳۷۵ و ۱۳۶۵ یک روند کاهشی را نشان می دهد. گرایش به شهرنشینی و تمرکز جمعیت در شهرها منجر به تغییراتی در رشد جمعیت مناطق روستایی و شهری شده است به طوری که رشد سالانه جمعیت در مناطق شهری استان در فاصله سال های ۸۵-۱۳۷۵ برابر با ۲/۳۳ درصد و در مناطق روستایی ۱/۵۶- درصد بوده است.

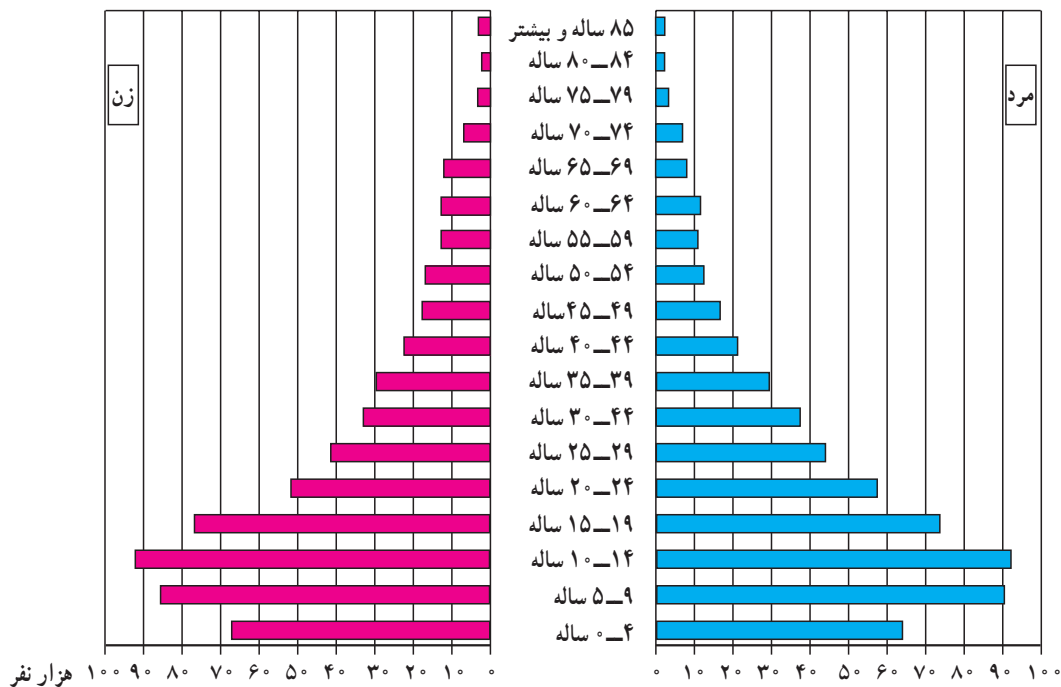
مهم ترین دلایل افزایش جمعیت شهرنشینی در این استان مثل همه استان های کشور، تبدیل سکونتگاه های روستایی به شهری، مهاجرت از روستا به شهر، ادغام روستاهای نزدیک به محدوده شهر به شهر است که در این میان شهر اردبیل به عنوان مرکز استان ۵۸/۴ درصد جمعیت شهرنشینی استان را در خود جای داده است. مهم ترین علل آن مرکزیت سیاسی شهر اردبیل، وجود کارخانجات بزرگ و کوچک، انشعاب راه های اصلی از آن و وجود دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی در آن است.

فعالیت ۲-۴

- ۱- علل رشد منفی جمعیت در دهه ۸۵-۱۳۷۵ در روستاهای استان اردبیل چیست؟
- ۲- کدام عوامل موجب جذب جمعیت به شهر اردبیل می شود؟
- ۳- به نظر شما چه عوامل دیگری نیز باعث افزایش شهرنشینی استان شده است؟

ت) ساختمان سنی جمعیت استان : به نمودار هرم سنی جمعیت استان در سال ۱۳۸۵ توجه کنید. همان طور که می بینید، هرم سنی استان اردبیل همانند هرم سنی کشور، قاعده ای پهن با رأس باریک دارد که نشانگر بالا بودن میزان مولید و در نتیجه، جوانی جمعیت است. براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، سن حدود ۴۲/۲ درصد از کل جمعیت استان کمتر از ۱۵ سال بوده است.

شکل ۲-۴- هرم سنی جمعیت استان اردبیل در سال ۱۳۸۵

بیشتر بدانیم

نسبت جنسی جمعیت استان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۱۰۱ است. به عبارت دیگر در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن، ۱۰۱ نفر مرد وجود دارد.

میانگین سنی جمعیت استان از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۸۵ از ۲۳ به ۲۷/۶۱ سال رسیده است. میانه سنی در طی همین سال نیز از ۱۸/۰۷ به ۲۳/۹۷ سال افزایش یافته است.

تعداد خانوارهای استان از ۲۱۳۷۶۶ خانوار در سال ۱۳۷۵ به ۲۸۱۹۰۱ خانوار در سال ۱۳۸۵ رسیده است. ابعاد خانوار از ۵/۴۶ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۴/۳۶ درصد در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است.

فعالیت ۲-۵

با توجه به هرم سنی جمعیت استان اردبیل به سؤالات زیر پاسخ دهید:

۱- جمعیت استان اردبیل در گروه سنی ۱۴-۱۰ سال چند درصد بوده است؟

- ۲- مهم‌ترین ویژگی هرم سنی جمعیت استان اردبیل در سال ۱۳۸۵ را بنویسید.
- ۳- گروه سنی ۴- ساله چند درصد جمعیت استان را تشکیل می‌دهد؟ علت این کاهش را نسبت به سال ۱۳۷۵ توضیح دهید.

مهاجرت

مهاجرت از روستا به شهر در استان اردبیل از رایج‌ترین شکل‌های مهاجرت است. به سبب افزایش امکانات بهداشتی، درمانی و آموزشی در نقاط شهری، میزان رشد جمعیت شهری بیش از میزان رشد جمعیت روستایی بوده است، به طوری که جمعیت مناطق شهری استان از حدود ۴۸ درصد در سال ۱۳۷۵ به حدود ۵۸ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. مقایسه تغییرات جمعیتی استان اردبیل با کل کشور نشان می‌دهد که متوسط نرخ رشد جمعیت استان نسبت به میانگین نرخ رشد جمعیت کشور کمتر است. این امر از مهاجر فرست بودن استان اردبیل حکایت دارد.

علل مهاجرت روستاییان به شهر و ساکن شدن آنان در شهرها به خصوص در حاشیه شهرهای بزرگ استان، عبارت‌اند از:

- وجود مشکلات معیشتی در روستاها و نداشتن زمین و آب کافی
- رشد سریع جمعیت و افزایش آن در مناطق روستایی
- تقسیم زمین به قطعات کوچک‌تر
- عدم دسترسی به امکانات بهداشتی، درمانی و کمبود تأسیسات آموزشی در روستاها در سطوح بالاتر
- وقوع خشکسالی و سرمازدگی محصولات کشاورزی و بلایای طبیعی به‌طور مستمر در سال‌های اخیر
- عدم توسعه اقتصادی در شهرها به خصوص در شهرهای کوچک

پیامدهای مهاجرت از استان

مهاجرت از استان اردبیل، مسائل و مشکلاتی را به وجود آورده است که عبارت‌اند از:

- ۱- کاهش رشد جمعیت استان: بخش عمده‌ای از کاهش میزان رشد جمعیت استان در دهه‌های اخیر به دلیل مهاجر فرست بودن استان بوده است. نگاهی به درصد رشد جمعیت استان در مقایسه با رشد جمعیت کشور نشان می‌دهد که همواره درصد کاهش رشد جمعیت استان بیشتر از میانگین رشد جمعیت کشور است.
- ۲- تغییر ساختار سنی و جنسی جمعیت استان: بررسی‌ها نشان می‌دهد که قسمت اعظم جمعیت خارج شده از استان جمعیت فعال بوده و این امر باعث افزایش سالخوردگان و زنان در بین جمعیت استان در دراز مدت می‌شود.
- ۳- کاهش تولید و نیروی کار: مهاجرت جوانان از استان سبب کاهش نیروی کار و در نتیجه کاهش تولید می‌شود. کاهش تولید از یک طرف سبب بالا رفتن هزینه تولید و قیمت تمام شده کالا و خدمات و در نهایت کاهش قدرت خرید مردم می‌شود و از طرف دیگر سبب افزایش فرهنگ مصرف‌گرایی می‌گردد.

فعالیت ۶-۲

با توجه به متن درس به این سؤالات پاسخ دهید :

- ۱- رایج‌ترین شکل مهاجرت در استان اردبیل چیست؟
- ۲- استان اردبیل مهاجر پذیر است یا مهاجر فرست؟ دلایل خود را بیان کنید.
- ۳- مهم‌ترین علت مهاجرت روستائیان به شهرهای استان چیست؟
- ۴- به نظر شما مهاجر پذیرترین شهر، کدام‌یک از شهرهای استان است؟ چرا؟

درس هشتم شیوه‌های زندگی در استان

دانش آموز گرامی، آیا می‌دانید که مردم استان اردبیل به چه شیوه‌هایی زندگی می‌کنند؟ در کشورمان مردم به سه شیوهٔ عشایری، روستایی و شهری زندگی می‌کنند که در این درس با شیوه‌های زندگی در استان اردبیل آشنا می‌شوید.

الف) زندگی شهری

استان اردبیل از نظر درصد شهرنشینی، رتبهٔ نوزدهم را در کشور دارد به طوری که در سرشماری سال ۱۳۸۵، بیش از ۵۸ درصد مردم استان اردبیل در ۲۱ نقطهٔ شهری سکونت داشته‌اند جمعیت شهرنشین استان اردبیل در سال ۱۳۸۵ در حدود ۷۱۵۵۹۹ نفر بوده است.

برای مطالعه

جدول ۸-۲- جایگاه استان از نظر جمعیتی با کشور در سال ۱۳۸۵

استان در سال ۱۳۸۵			کشور در سال ۱۳۸۵		شرح
سهم از کشور	درصد	تعداد به نفر	درصد	تعداد به نفر	
۱/۷۳	۱۰۰	۱۲۲۵۳۴۸	۱۰۰	۷۰۴۹۵۷۸۲	جمعیت
۱/۴۵	۵۸/۴۱	۷۱۵۵۹۷	۶۸/۴۶	۴۸۲۵۹۹۶۴	جمعیت شهری
۲/۲۰	۳۶/۱۷	۴۴۳۲۳۰	۲۹/۸۵	۲۱۰۴۹۴۲۰	جمعیت روستایی
۰/۱۶۶	۵/۴۲	۶۶۵۲۱	۱/۷۰	۱۱۸۶۳۹۸	عشایری

عوامل شکل‌گیری شهرها

۱- آب: هستهٔ اولیهٔ بسیاری از شهرها، روستاهایی است که در کنار منابع آب شامل رودها، چشمه‌ها و قنات‌ها استقرار یافته‌اند. شهرهای بزرگ استان اردبیل نیز در مجاورت رودهای پر آب شکل گرفته و به تدریج توسعه یافته‌اند؛ مثلاً شهر اردبیل در کنار

رود بالیخلو، پارس آباد در کنار رودخانه ارس، مشکین شهر در کنار رودخانه خیابوچای واقع شده است.

۲- ناهمواری ها: شرایط طبیعی، از جمله وجود ارتفاعات و ناهمواری ها، در پیدایش و پراکندگی شهرهای استان نقش مهمی داشته است. به جدول ۲-۹ توجه کنید.

جدول ۲-۹- پراکندگی شهرهای استان در ناهمواری های مختلف

شهرها	ناهمواری ها
پارس آباد، اصلاندوز، بیله سوار، جعفرآباد	نواحی جلگه و پست استان
اردبیل	نواحی دشتی
مشکین شهر، نمین، نیر، سرعین، لاهرود، فخرآباد، عنبران، کورائیم	نواحی پای کوهی (کوهپایه ای)
کوثر، گرمی، خلخال، مرادلو، تازه کند انگوت	نواحی میان کوهی

۳- آب و هوا: قسمت های زیادی از استان اردبیل، کوهستانی و دارای ارتفاعات بلند است. سرمای شدید این ارتفاعات از جمله عوامل مهمی است که مانع پیدایش شهرها می شود؛ در حالی که در نواحی هموار و با آب و هوای معتدل، شهرهای بزرگ و کوچک استقرار یافته اند.

۴- عامل ارتباطی: عامل ارتباطی، یعنی راه ها به ویژه راه های اصلی موجب توسعه بیشتر شهرها شده است، چنان که یکی از دلایل توسعه شهر اردبیل این است که در محل انشعاب راه های شوسه اصلی استان قرار دارد.

نقش شهرها

هر یک از شهرهای استان با توجه به موقعیت جغرافیایی و شرایط اقتصادی - اجتماعی محل خود، کارکرد ویژه ای دارند؛ از جمله شهر اردبیل به عنوان مرکز استان دارای نقش سیاسی، صنعتی و تجاری عمده ای است. سرعین نیز شهری سیاحتی و پارس آباد شهری صنعتی و کشاورزی (صنایع کشاورزی) به شمار می آیند و بقیه شهرهای استان نقش بازرگانی و کشاورزی دارند. **برنامه توسعه شهری:** در سال های اخیر، با استان شدن این منطقه و افزایش مهاجرت از روستاها به شهرها، رشد و توسعه مراکز شهری آهنگ تازه ای یافته است؛ بعضی از روستاها با تأسیس شهرداری به شهر تبدیل شده اند طوری که در سال ۱۳۷۲ تعداد ۱۴ نقطه شهری در استان وجود داشته که امروزه به ۲۳ نقطه شهری افزایش یافته و در اطراف شهرها نیز شهرک های جدیدی شکل گرفته اند.

بررسی رتبه بندی کانون های شهری استان

نظام رتبه بندی کانون های سکونتی در شبکه شهری استان در سال ۱۳۸۵ نشان می دهد از مجموع ۲۱ نقطه شهری، مرکز استان با داشتن بیش از ۵۸ درصد از کل جمعیت شهرنشین، رتبه اول را دارد و بقیه شهرها به ترتیب در اولویت های بعدی قرار گرفته اند. جمعیت شهر اردبیل ۵/۸ برابر جمعیت دومین شهر و ۴۹ برابر آخرین رتبه شهری است که ناهمگونی و نامتعادلی در توزیع فضایی جمعیت در نظام شبکه شهری استان را نشان می دهد. از طرفی دلیل این اختلاف زیاد، ورود روستاهای بزرگ و روستا - شهرهای

جغرافیای انسانی استان

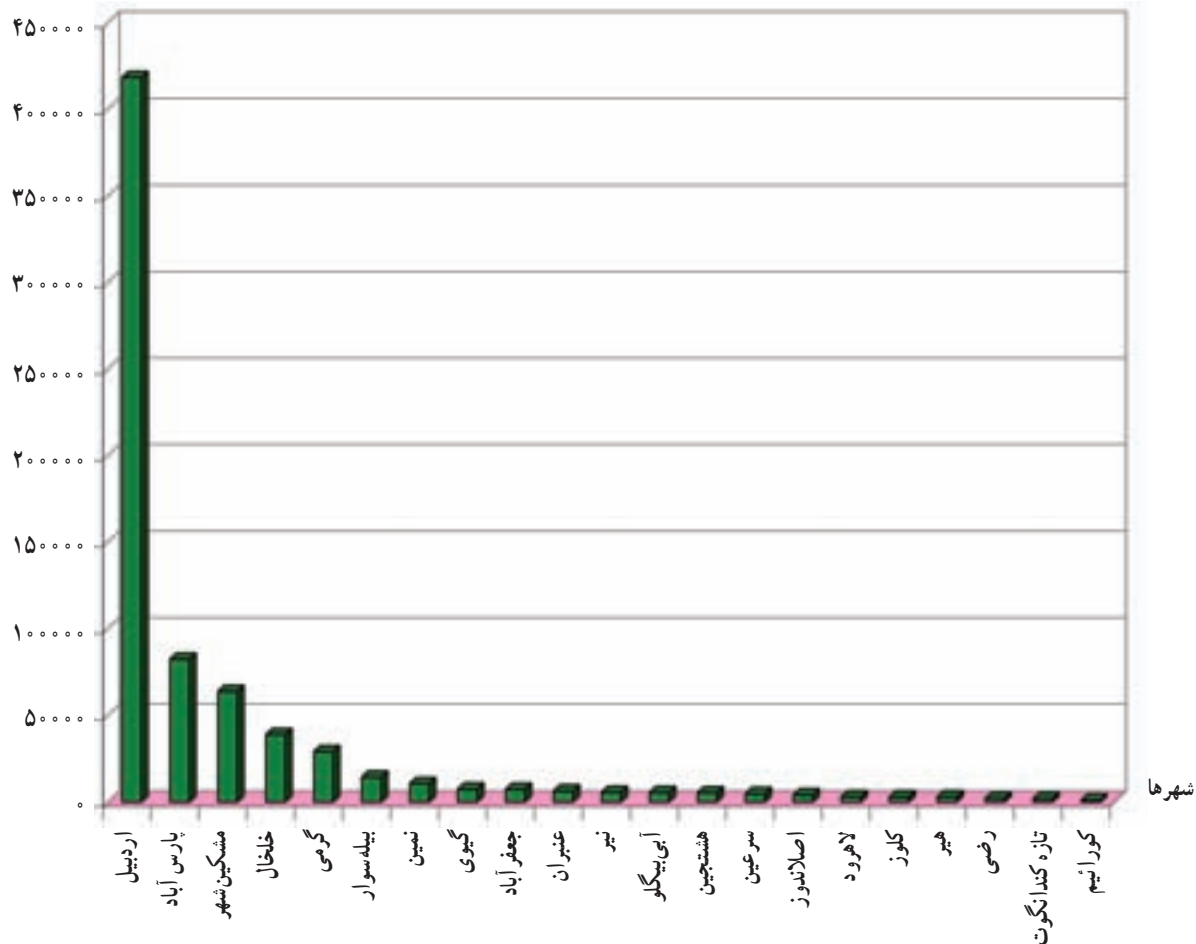
جدید به نظام شبکه شهری در استان است که براساس مصوبات سال ۱۳۷۴ هیئت دولت انجام گرفته است. در صورتی که آمار سال ۱۳۷۵ را ملاک محاسبه رتبه بندی کانون های سکونت قرار دهیم این اختلاف در نسبت جمعیت شهر اول به شهر آخر، یعنی شهر نیر به ۱۱۰ برابر می رسد.

جدول ۱۰-۲- رتبه بندی شهرهای استان بر حسب جمعیت در سال ۱۳۸۵ (برای مطالعه)

نام شهر	تعداد جمعیت	رتبه شهر	نسبت جمعیت شهر اول به شهرهای پایین دست
اردبیل	۴۱۸۲۶۲	۱	
پارس آباد	۸۲۲۵۶	۲	۵/۰۸
مشکین شهر	۶۳۶۵۵	۳	۶/۵
خلخال	۳۸۷۵۴	۴	۱۰/۵
گرمی	۲۸۹۳۲	۵	۱۴/۵
بيله سوار	۱۴۱۸۰	۶	۲۹/۵
نمین	۱۰۴۵۶	۷	۴۰
گیوی	۷۲۶۱	۸	۵۷
جعفرآباد	۷۱۷۸	۹	۵۸
عنبران	۶۱۶۱	۱۰	۶۸
نیر	۵۴۶۰	۱۱	۷۶/۵
آبی بیگلو	۵۲۴۲	۱۲	۸۰
هشتجین	۵۱۴۵	۱۳	۸۱
سرعین	۴۵۹۹	۱۴	۹۱
اصلا ندوز	۳۹۷۲	۱۵	۱۰۵
لاهرود	۲۸۴۱	۱۶	۱۴۱
کلور	۲۷۰۷	۱۷	۱۴۷
هیر	۲۷۰۷	۱۸	۱۵۴/۵
رضی	۱۸۹۵	۱۹	۲۲۱
تازه کندانگوت	۱۸۱۷	۲۰	۲۳۰
کورائیم	۸۵۴	۲۱	۴۹۰

جمعیت به هزار نفر

شکل ۵-۲- نمودار رتبه بندی شهرهای استان اردبیل در سال ۱۳۸۵

جمعیت نقاط شهری استان طی دهه ۸۵-۱۳۷۵ با اندکی افزایش نسبت به دوره قبل از ۵۸۸۷۹۹ نفر در سال ۱۳۷۵ با رشد سالانه ۲ درصد به ۷۱۵۵۹۷ نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. اما جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان تغییرات نسبتاً زیادی را نشان می‌دهد به طوری که جمعیت ساکن در نقاط روستایی از ۵۸۴۷۹۶ نفر در سال ۱۳۷۵ با رشد سالانه ۱/۴- درصد به ۵۰۹۷۵۱ نفر در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است.

فعالیت ۲-۷ ✓

- چند عکس از شهر محل زندگی خود تهیه کرده و در کلاس، آنها را بررسی کنید.
- با توجه به نمودار شکل ۵-۲ بگویید که پرجمعیت‌ترین و کم جمعیت‌ترین شهر استان در سال ۱۳۸۵ کدام شهرها بودند؟ اردبیل چند برابر شهر آخر در این رتبه بندی جمعیت داشته است؟

ب) زندگی روستایی

سابقه شکل گیری زندگی روستایی در استان ما طولانی است. مهم ترین عواملی که در پراکندگی و استقرار روستاها نقش دارند عواملی چون آب و هوا، ناهمواری‌ها، میزان آب، نوع خاک، نوع معیشت و تعداد جمعیت می باشد. منابع مهم درآمد روستاییان استان شامل کشاورزی، باغداری، دامداری، زنبورداری، صید و پرورش ماهی و صنایع دستی است. متناسب با شرایط جغرافیایی و امکانات محل، انواع صنایع دستی در استان وجود دارد که در مناطق مختلف استان پراکنده شده اند.

شکل ۲-۶- نمونه ای از صنایع دستی در استان

اغلب سکونت گاه های روستایی استان در کنار رودها و منابع آب استقرار یافته اند. در کوهپایه ها و دامنه کوهستان ها، علاوه بر منابع آب، وجود خاک های حاصلخیز نیز در پیدایش و توسعه روستاهای استان نقش مهمی داشته اند. از نظر پراکندگی جغرافیایی اکثر سکونت گاه های روستایی به ترتیب در بخش شمالی، مرکزی، جنوبی و غربی استان متمرکزند.

شکل روستاهای استان

اکثر روستاهای استان اردبیل به دلیل کوهستانی بودن و کم وسعت بودن زمین های پست و هموار و کاربری آن در کشاورزی به شکل متمرکز بوده و در مناطق کوهستانی مرتفع، پلکانی و در امتداد رودها به صورت طولی استقرار یافته اند.

توزیع و پراکندگی سکونت گاه های روستایی استان : بر اساس بررسی های انجام شده بر روی مکان گزینی جمعیت روستایی در استان اردبیل، از مجموع جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۸۵ که معادل ۴۲۳۸۹۲ نفر بوده است، حدود ۳۲/۲ درصد در مناطق دشتی استان ساکن اند. این در حالی است که تنها ۱۷/۹ درصد از روستاها در مناطق دشتی استان استقرار دارند. حدود ۵۵/۳ درصد از روستاها که ۳۹/۸ درصد از جمعیت روستایی استان را در خود جای داده اند، در مناطق کوهستانی استقرار یافته اند. حدود ۴۶/۷ درصد از روستاها نیز که ۲۸ درصد از جمعیت روستایی استان را در خود جای داده اند، در مناطق کوهپایه ای استقرار یافته اند.

شکل ۷-۲- روستای پلکانی کرج از توابع شهرستان خلخال

جدول ۱۱-۲- توزیع و پراکنش سکونت‌گاه‌های روستایی استان اردبیل و جمعیت ساکن در آنها بر اساس وضعیت محیط طبیعی

تیپ	آبادی		جمعیت	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کوهپایه‌ای	۳۶۷	۲۶/۷	۱۱۸۵۶۱	۲۸/۰
کوهستانی	۷۵۹	۵۵/۳	۱۶۸۷۵۱	۳۹/۸
دشتی	۲۴۶	۱۷/۹	۱۳۶۵۸۰	۳۲/۲
جمع	۱۳۷۲	۱۰۰	۴۲۳۸۹۲	۱۰۰

بررسی سلسله مراتب جمعیتی سکونت‌گاه‌های روستایی نتایج زیر را ارائه می‌دهد :

● تمرکز ۵/۸ درصد از جمعیت روستایی در ۹۳/۳ درصد از روستاها که از نظر مقیاس کوچک بوده و کمتر از ۱۰۰ نفر جمعیت دارند.

● تمرکز ۵۸ درصد از جمعیت روستایی در ۵۴ درصد از روستاها که از نظر مقیاس متوسط بوده و بین ۱۰۰ تا ۹۹۹ نفر جمعیت دارند.

● تمرکز ۳۶ درصد از جمعیت روستایی نیز در ۶/۷ درصد از روستاها که از نظر مقیاس بزرگ بوده و بیش از ۱۰۰۰ نفر جمعیت دارند.

جدول ۱۲-۲- سلسله مراتب جمعیتی نقاط روستایی استان اردبیل

شرح	تعداد آبادی	درصد	تعداد جمعیت	درصد
۱-۹۹ نفر	۵۳۹	۳۹/۳	۲۴۸۲۲	۵/۸
۱۰۰-۴۹۹ نفر	۵۸۵	۴۲/۶	۱۳۵۲۷۸	۳۱/۹
۵۰۰-۹۹۹ نفر	۱۵۶	۱۱/۴	۱۱۰۸۱۴	۲۶/۱
۱۰۰۰-۲۴۹۹ نفر	۸۲	۵/۹	۱۱۹۷۸۵	۲۸/۲
۲۵۰۰ نفر و بیشتر	۱۰	۰/۷	۳۳۱۹۳	۷/۸
جمع	۱۳۷۲	۱۰۰	۴۲۳۸۹۲	۱۰۰

بررسی روند تغییرات جمعیت و تحرکات مربوط به آن حاکی از تغییرات جمعیتی نامتعادل طی دهه‌های اخیر بوده است. بررسی تغییرات جمعیت طی دوره آماری ۱۳۶۵-۷۵ نشان می‌دهد جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان اردبیل رشد منفی داشته است به طوری که از ۶۰۱۶۲۶ نفر در سال ۱۳۶۵ با رشد سالانه ۳/۰- درصد به ۵۸۴۷۹۶ نفر در سال ۱۳۷۵ کاهش یافته است. در دهه ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ نیز جمعیت ساکن در نقاط روستایی با رشد سالانه ۴/۰- به ۵۰۹۳۸۸ نفر در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. کنترل رشد جمعیت در نتیجه اعمال سیاست‌های کنترل جمعیت و همچنین مهاجرت‌های روستا- شهری می‌تواند از عمده‌ترین دلایل کاهش جمعیت در نقاط روستایی استان باشد.

با توجه به نرخ رشد مثبت و بالای جمعیت در نقاط شهری، کاهش رشد جمعیت در کل استان ناشی از روند رشد منفی جمعیت در نقاط روستایی است.

فعالیت ۸-۲

۱- عمده‌ترین دلایل کاهش جمعیت در نقاط روستایی استان را بیان کنید.

۲- شکل غالب روستاهای استان را نام ببرید.

پ) زندگی عشایری

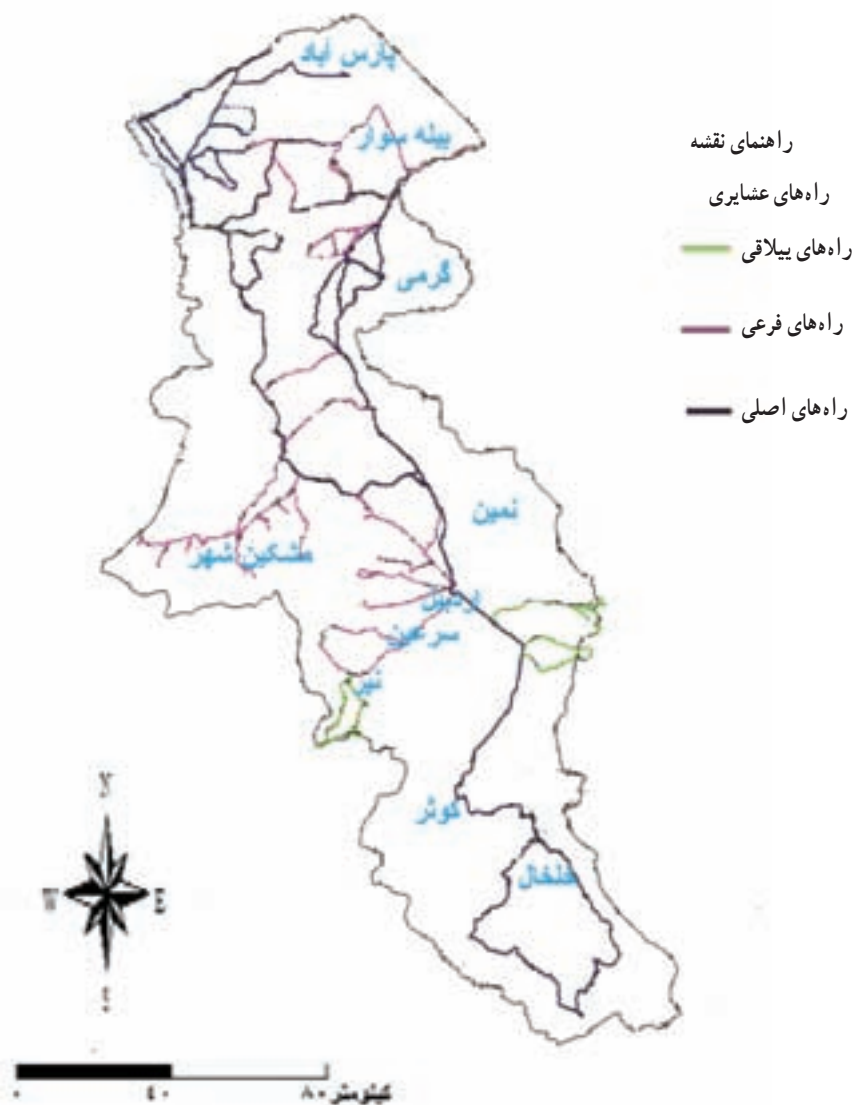
استان ما از گذشته‌های دور به دلیل موقعیت جغرافیایی، کوهستانی بودن، آب و هوای متنوع و مراتع سرسبز از مراکز مهم کوچ‌نشینی بوده است. براساس سرشماری ۱۳۸۷ عشایر استان از دو ایل بزرگ به نام ایل شاهسون با ۹۳/۴ درصد و ایل قره داغ با ۱/۵ درصد جمعیت و دو طایفه مستقل شاطرانلو با ۳/۸ درصد و طایفه مستقل فولادلو با ۱/۳ درصد جمعیت تشکیل شده است. این تعداد حدود ۶/۵ درصد جمعیت عشایری کل کشور را تشکیل می‌دهد.

برای مطالعه

جدول ۱۳-۲- طوایف ایل سون در استان اردبیل

تعداد تیره	نام طایفه	تعداد تیره	نام طایفه
۱۱	قوجه بیگلو	۶	نالش میکائیلو
۴	جهانخانملو	۶	عیسی لو
۴	حسین حاجیلو	۳	سیدلر
۴	ساربانلار	۳	کورعباسلو
۳	هومونلو	۱	مرادلو
۲	عربلو	۲۵	گیگلو
۱	شاه علی بیگلو	۱۴	اجیرلو
۶	مستعلی بیگلو	۹	حسینکو
۵	قره لر خیایوی	۶	بالاییگلو
۵	لاهرود	۳	بیگ باغلو
۳	آیواتلو	۲	کلاش
-	ساری خانلو	۱	ساری نصیرلو
۱	جعفرلو	۲	خامسلو
۱۵	حاجی خواجه لو	۱	رضا بیگلو
۱	یلکو	۵	بیگ دیلو
۱۱	ساریخانلو	۱۰	جلودارلو
۵	علی بابالو	۹	تکله
۴	خلیفه لو	۵	گیلو
۴	دمیرچی لو	۳	قره لر جیدرق
۴	جعفرقلی خانلو	۱	آرداللو
۳	اودولو	۸	قورتلار
۲۳۹ تیره	۴۳ طایفه	۲۰	مغانلو
		جمع	

شکل ۸-۲- نقشه محدوده‌های ایلات عشایر استان و مسیرهای کوچ

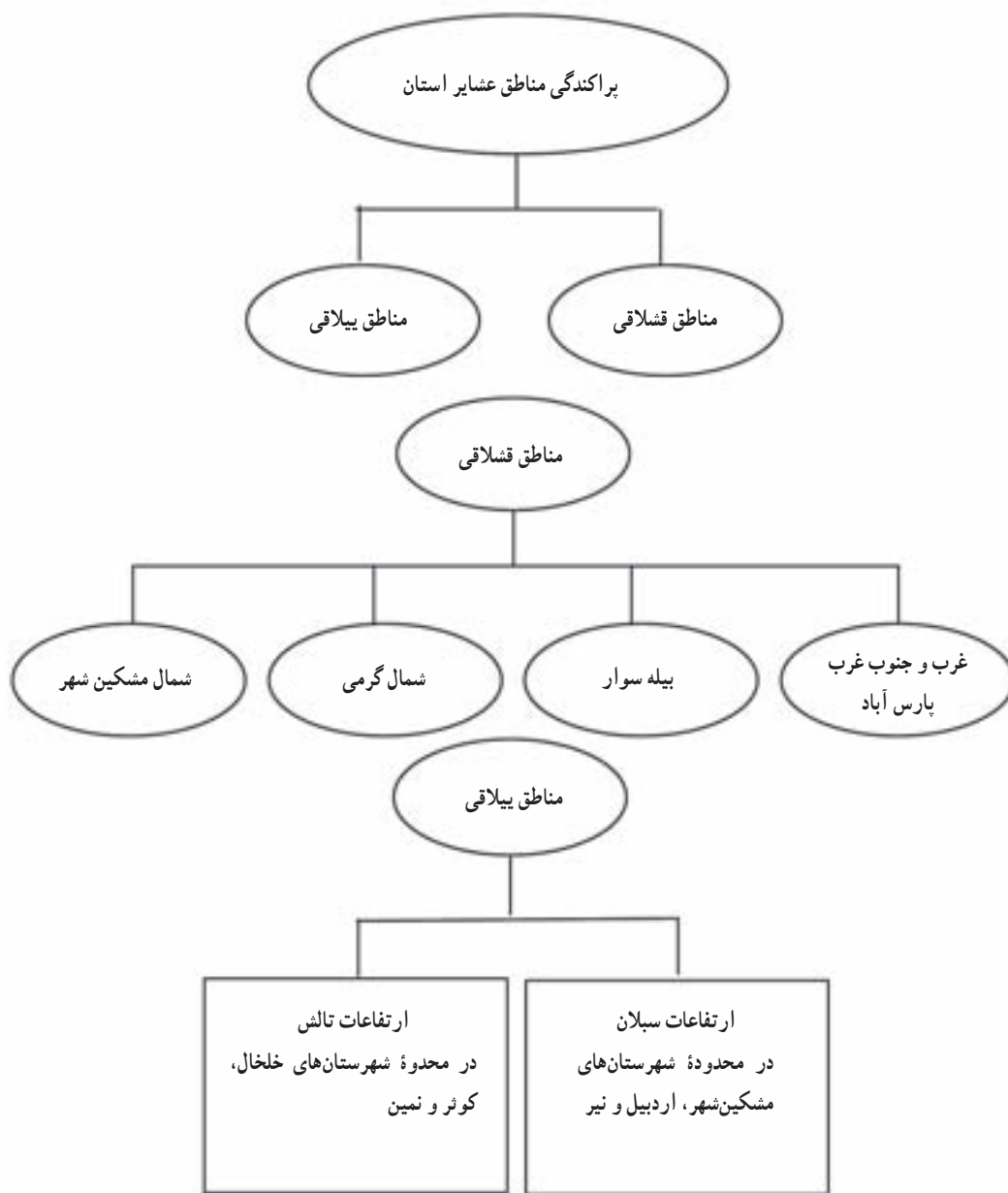
در گذشته شیوه‌های کوچ نشینی در استان ما به صورت کوچ خانواری بود که در آن تمام خانوارها به محل بیلاق و قشلاق خود کوچ می‌کردند، ولی امروزه دلایل مختلفی باعث تغییر و دگرگونی زندگی عشایری استان شده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: محدودیت منابع آب، آسیب دیدن مراتع و چراگاه‌ها، ورود وسایل ارتباط جمعی، توسعه راه‌های ارتباطی، ورود اتومبیل به زندگی کوچ‌نشینان و گرایش به بر خورداری از رفاه و جاذبه‌های زندگی یکجانشینی.

شکل ۹-۲- نوع مسکن عشایری در منطقه ییلاقی

براساس سرشماری سال ۱۳۸۷ جمعیت عشایر استان ما بالغ بر ۱۲۸۱۸ خانوار و ۶۶۵۲۱ نفر می‌شود که با داشتن ۱/۵ میلیون رأس دام حدود ۵۸/۳ درصد مراتع استان را مورد بهره‌برداری قرار می‌دهند.

نوع کوچ: نوع کوچ عشایر استان عمودی است که موقعیت جغرافیایی، وضع بارندگی و در نتیجه باروری و سرسبزی مراتع نقش عمده‌ای در به‌وجود آمدن کوچ عمودی دارند. در کوچ عمودی، عشایر در حال تغییر مکان بین دشت، جلگه و کوهستان و برعکس‌اند به این صورت که از یک جلگه و دشت مسطح و پست در فصل بهار به ارتفاعات و کوهستان‌ها (ییلاق) صعود می‌کنند. در اوایل پاییز از ارتفاعات به پایین آمده و راه طولانی دشت‌های دور دست را به نقاط گرمسیر در پیش می‌گیرند. در گذشته کوچ به صورت سنتی و با پای پیاده صورت می‌گرفت و بیش از ۱۰ روز طول می‌کشید، ولی امروزه همه خانوارها با ماشین از قشلاق به ییلاق و برعکس کوچ می‌کنند. بعضی‌ها دام را نیز با کامیون و یا با پای پیاده منتقل می‌کنند. عشایر استان تقریباً هشت ماه از سال را در قشلاق سپری می‌کنند، به همین دلیل نوع و کیفیت مسکن برای آنها اهمیت زیادی دارد. در حال حاضر اکثر عشایر استان در مناطق قشلاقی مسکن دارند و عده بسیار کمی نیز از چادر به‌عنوان سرپناه استفاده می‌کنند و در ییلاق نیز عشایر در چادر و آلاچیق به سر می‌برند.

شکل ۱۰-۲- نمودار پراکندگی مناطق عشایر استان

فعالیت ۹-۲

آیا شهرستان محل زندگی شما بیلاقی است یا قشلاقی؟

ساختار اقتصادی کوچ‌نشینان استان : مهم‌ترین فعالیت عشایر استان نگهداری دام است، زندگی عشایر از طریق تولیدات دامی، اعم از گوشت، شیر، پشم تأمین می‌شود. در بعضی از مناطق که دسترسی به آب آسان است و زمین زراعی، مانند جلگه مغان وجود دارد، عشایر به کشاورزی هم اشتغال دارند؛ زیرا کشاورزی و دامداری مکمل یکدیگر است و در اقتصاد عشایر بیش از هر عامل دیگر اهمیت دارد. صنایع دستی از دیگر منابع درآمد کوچ‌نشینان استان به شمار می‌رود.

عشایر استان با داشتن ۲۴/۶ درصد واحد دامی استان و ۹/۵ درصد واحد دامی عشایر کشور سالیانه با تولید ۴۱۰ هزار تن شهر، ۱۰/۵ هزار تن گوشت و ۱۵۱۵ تن پشم یکی از تولیدکنندگان عمده محصولات پروتئینی در کشور و استان به شمار می‌رود.